

Den danske Fredsdelegations Rejse til Paris og London i 1919.

Dagbogsoptegnelser.

Af H. P. H a n s s e n.

Fredsdelegationen bestod af 4 Repræsentanter for de fire store politiske Partier, Landstingsmand A l e x a n d e r F o s s for det konservative Folkeparti, Folketingsmand N. N e e r g a a r d for Venstre, daværende Forsvarsminister P. M u n c h for det radikale Venstre og Landstingsmand C. V. B r a m s n æ s for Socialdemokraterne, de hidtilværende nordslesvigske Repræsentanter for Sønderjylland, H. D. K l o p p e n b o r g - S k r u m s a g e r, N i s N i s s e n og H. P. H a n s s e n, samt Redaktør A n d r e a s G r a u som Medlem af Mellemslesvigsk Udvalg, dertil Etatsraaderne H. N. A n d e r s e n og E. G l ü c k s t a d t som særlig sagkyndige i økonomiske Spørgsmaal.

Efter at der paa et Par forberedende Møder i Udenrigsministeriet var opnaaet Enighed om Behandlingen af det sønderjydske Spørgsmaal paa Fredskonferencen, fastsattes Afrejsen til Torsdag den 27. Februar 1919, Klokken 3 Eftermiddag. Til den fastsatte Tid gik vi ombord i Ø. K.'s Motorskib »Fionia«. Med dette Skib skulde jeg i August Maaned 1914 have foretaget en Rejse til Siam, men da jeg en Maaned Tid for var paa Baldersbæk efter Indbydelse af Landstingsmand Holger Petersen for at modtage nyttige Vink vedrørende Rejsen, kom Østerrigs Ul-

timatum til Serbien, og dermed var jeg klar over, at Rejsen maatte opgives.

Etatsraad H. N. Andersen modtog os, bød os velkommen ombord, og anviste os selv vore Kahytter. Klokken 3 stod vi ud af Frihavnen. Mens vi gik op ad Øresund, gav Etatsraaden os Reglerne for Maaltiderne og anviste os vore Pladser ved Bordet. Ved 4 $\frac{1}{2}$ Tiden passerede vi Kronborg. Det havde stormet stærkt i de foregaaende Dage, men nu var Stormen ved at lægge sig, og vi mærkede ikke videre til Søgangen, da vi stod ud i Kattegat.

Overrejsen var meget behagelig. Vi samledes til alvorlig Forhandling et Par Timer hver Formiddag og hver Eftermiddag og drøftede indgaaende alle de Spørgsmaal, der efter vor Mening kunde komme til Forhandling paa Fredskonferencen.

Vi besluttede at rette en Henvendelse til den franske Presse straks efter vor Ankomst til Paris og udarbejdede en Fællesudtalelse, som fik følgende Ordlyd:

»Den danske Delegation repræsenterer de fire store Partier i den danske Rigsdag, de slesvigske Repræsentanter repræsenterer baade Nordslesvig og Mellemslesvig. Alle ser de paa Løsningen af det slesvigske Spørgsmaal med samme Øjne; det danske Folk er som andre Folk delt i politiske Partier med vidt forskellige Anskuelser om indre Spørgsmaal, men i denne Sag staar disse Partier enige. Delegationen er kommet for overfor Fredskonferencen at give Udtryk for denne Enighed nu, da det danske Folks Ønske om Genforening kan ventes virkeliggjort som Følge af de Allieredes Sejr.

Det fælles Ønske, der samler det danske Folk i Kongeriget og i Slesvig, er, at den nye Grænse skal drages i Overensstemmelse med Folkenes Selvbestemmelsesret paa Grundlag af en fri Folkeafstemning. Vi ønsker, at denne Afstemning for Nordslesvigs Vedkommende skal foregaa snarest muligt, efter at Landet er rømmet af tyske Trop-

per, og at Nordslesvig skal betragtes som en Helhed ved Afstemningen.

I Flensborg og de øvrige mellemslesvigske Distrikter, for hvis Vedkommende der overfor Konferencen af Danmarks Repræsentanter er fremsat Ønske om Afstemning, ønsker vi, at denne Afstemning skal foregaa kommunevis, og at den skal finde Sted 8 Uger efter at disse Egne er rømnede for tyske Tropper. Naar vi ønsker, at der skal være en Frist, er det, for at det fornødne Oplysningsarbejde kan foregaa, men vi ønsker, at Fristen ikke skal være længere end dertil nødvendigt, da der i Befolkningen i disse Egne er et stærkt Ønske om en snarlig Afgørelse af dens Skæbne.

Vi nærer den fuldeste Tillid til, at Fredskonferencen vil sikre en Afgørelse af det slesvigske Spørgsmaal i Overensstemmelse med Selvbestemmelsesretten, der for dette Spørgsmaals Vedkommende allerede i 1866 paa Frankrigs Initiativ er fastslaaet ved Pragfredens Artikel 5. Spørgsmaalet ligger saa klart, at vi haaber paa en snarlig Afgørelse. Det vilde være en stor Glæde for de danske Slesvigere og for hele det danske Folk, om Beslutningen om Afstemningen i Slesvig kunde blive taget allerede ved den forestaaende Præliminærfred, og Afstemningen finde Sted snarest muligt efter denne. Og vi haaber da, at Overdragelse til Danmark af de Egne, som i Henhold til Afstemningen maatte blive genforenede med Danmark, vil kunne ske straks efter Afstemningen, uanset om ikke alle de Spørgsmaal, der andet Steds skal ordnes, til sin Tid er afgjorte.

Danmark ønsker Genforeningen med alle, der tænker og føler Dansk, men ønsker ikke at have indenfor sine Grænser en samlet tysk Befolkning, der er stærk nok til at skabe en tysk Irredentisme og bringe Brud paa den nationale Enhed, der har været Danmarks Lykke.

Vi føler os forvissede om, at Fredskonferencen vil modtage disse vore Ønsker med Velvilje.«

Særlig indgaaende og omhyggeligt drøftede vi Vælgerforeningens Forslag til Afstemningsregler. Vi vedtog til Slut enstemmigt at tilstille Fredskonferencen følgende Forslag:

I.

»Nordslesvig opfattes som en Helhed, hvis Befolkning ved at stemme med Ja eller Nej tilkendegiver, om den vil genforenes med Danmark.

I Flensborg og de andre Distrikter i Mellemslesvig, hvorfra Ønske om Afstemning fremkommer, finder saadan Afstemning Sted kommunevis, saaledes at Afstemningen i hver enkelt Kommune tages som vejledende Grundlag ved Afgørelsen af Grænsen

II.

Stemmeret ved disse Afstemninger faar alle over 20 Aar gamle Mænd og Kvinder, hjemmehørende i Afstemningsomraadet, som

- a) er født i Haderslev, Aabenraa, Sønderborg, Flensborg og Tønder Amter,
- b) eller har haft fast Ophold inden for disse Amter siden den 1. Januar 1900,
- c) eller er født i de nævnte Amter, men udvist af de hidtilvarende Myndigheder.

III.

Stemmeretten udøves skriftligt under Former, der sikrer hver enkeltts frie Viljesytring. Myndighederne maa ikke øve nogen Indflydelse paa Afstemningen. Enhver stemmer i den Kommune, hvor han har hjemme, de udviste i den Kommune, hvor de ved Udvisningen havde hjemme.

IV.

Afstemningsomraadet maa, for Afstemningen foretages, være rømmet af de tyske Tropper, for Flensborgs og de øvrige mellemslesvigske Distrikters Vedkommende mindst 8 Uger før Afstemningen. Samtidig med Rømningen indsættes der en blandet Kommission, som er udrustet med tilstrækkelige Magtmidler til at sørge for, at Oplysningsarbejdet kan foregaa frit og uforstyrret, saa at en retfærdig Afstemning kan finde Sted. Da de hidtilvarende Forvaltningsmyndigheder i stor Udstrækning mødes med Mistillid af den danske Befolkning, bemyndiges den blandede Kommission til paa Begæring af mindst 20 Vælgere i Landkommuner og Amtsdistrikter, mindst 200 Vælgere i Kredse, at fratage disse Forvaltningsmyndigheder den udøvende Magt og indsatte en anden i Stedet.

V.

Hos den danske Befolkning i Flensborg og Mellemslesvig og i vide Kredse af Befolkningen i Nordslesvig findes den Opfattelse, at det er nødvendigt, at Flensborg og de mellemslesvigske Afstemningsdistrikter besættes af allierede eller neutrale Tropper mindst 6 Uger, før Afstemningen finder Sted.«

De økonomiske Spørgsmaal drøftedes ligeledes indgaaende, og det vedtoges at fremsætte følgende Udtalelse overfor Fredskonferencen:

»I det Øjeblik, Principperne for det danske Slesvigs Tilbagegivelse til Danmark skal fastsættes, bliver det nødvendigt at træffe en Ordning af de finansielle Forhold, som knytter sig dertil.

Danmark er af den Mening, at det vilde være uretfærdigt, hvis det ved Inkorporationen skulde komme til at bære en Del af de uhyre Udgifter, som den preussiske Militarisme har paalagt den danske Befolkning i Slesvig. Der er jo i Virkeligheden ingen Tvivl om, at disse Udgifter ikke har skabt produktive Værdier i denne Provins, som tværtimod i de forløbne Aar har maattet betale uhyre Skatter for at bidrage til Opretholdelsen af det preussiske Regimente.

Danmark er altsaa af den Mening, at det vilde være en retfærdig Ordning af det finansielle Spørgsmaal at fastsætte, at der skal tilbagebetales Tyskland en Del af de 58 Mill., som Danmark modtog i 1865 som det Beløb, der repræsenterede dets Kvota-Andel i Landets samlede Statsgæld paa det Tidspunkt, saaledes at denne Del sættes i Forhold til dels den Folkemængde, dels det Landomraade, som vender tilbage til Danmark. Dog maa der til denne Sum lægges Værdien af de Statsaktiver, som de Territorier, der skal inkorporeres, har erhvervet siden 1864. Aktiver af rent militær Natur bør dog i alle Tilfælde ikke indbefattes deri.

Overfor de samlede Krav, der kan stilles i Overensstemmelse med det foregaaende, og hvis endelige Fastsættelse bør underkastes Afgørelse af en hertil af de allierede og associerede Magters Fredskonference nedsat Kommission, kan Danmark paa sin Side stille de betydelige Fordringer, det har paa Tyskland, Fordringer, som sand-

synligvis langt overstiger det Beløb, som Danmark paa sin Side vil have at betale. De hidrører væsentlig fra folkeretsstridige Handlinger fra Tysklands Side.«

Endelig drøftedes Optionen og de dermed i Forbindelse staaende Forhold.

For at undgaa Minefaren løb vi op med Norges Kyst til Højde af Bergen, gik derfra over imod Newcastle, ned med den engelske Kyst, kastede Søndag Eftermiddag Anker ved Themsens Munding og naaede Mandag Formiddag Klokken 10 til B o u l o g n e.

Undervejs havde vi daglig modtaget traadløse Telegrammer og var derigennem underrettet om Udviklingen af den Ministerkrise, der i disse Dage var udbrudt hjemme i Danmark. Etatsraaden var den første paa Dækket om Morgenens, stadig i godt Lune og meget underholdende. Samværet ombord var meget behageligt. Der var rig Lejlighed til at drøfte alle Tidens brændende Spørgsmaal, og der var megen Sagkundskab repræsenteret i Fredsdelegationen.

Da vi ankom til Boulogne, var det Regnvejr. Vi maatte ligge i Havnen til Klokken 2 og spiste endnu vor sidste Frokost ombord, før vi forlod vort herlige Skib, der skulde videre til Colombo efter Kopra. I Havnen var alt idel Travlhed. Det vrimlede med kinesiske Kulier, der var ansat som Havnearbejdere, da Franskmændene laa ved Fronten. Klokken 3 afgik Iltoget til Paris. Der blev stillet tre Kupeer til Fredsdelegationens Raadighed. Rejsen gik over Amiens, hvor vi saa stærke Spor af Kampen, nedskudte Bygninger og Tusinder af Granathuller udover Markerne paa begge Sider af Banen.

Den 3. Marts Klokken 8 Aften ankom vi til Paris, hvor vi paa Banegaarden blev modtaget af den dan-

ske Gesandt, Kammerherre Bernhofft, hele den danske Legation, Professor Verrier, H. V. Clausen og flere. Vi blev indlogerede i tre Hoteller. De to Etatsraader i Hotel Meurice, de danske Parlamentarikere og Andreas Grau i Hotel Cotinental, Kloppeborg-Skrumsager, Nis Nissen, Fuldmægtig Laage Petersen fra Udenrigsministeriet, som ledsagede Delegationen, og jeg i Hotel Deux Mondes. Vi udsendte Henvendelsen til den franske Presse og mødtes efter Aftale i Etatsraad Andersens Salon i Hotel Meurice Klokken 9½ Aften.

Forhandlingerne begyndte med, at Kammerherre Bernhofft afgav en Beretning om Sagens Stilling. Den 21. Februar havde han i Overensstemmelse med Udenrigsministeriets Instruktion, som atter var i Overensstemmelse med Vælgerforeningens Resolution af 17. November 1918, ført Sagen frem for den belgiske Kommission. Direktør L a r o c h e i det franske Udenrigsministerium havde Dagen efter Forhandlingerne sagt: »Den danske Fremstilling var Ærligheden og Redeligheden selv«. Amerikanerne havde været særdeles velunderrettede, men havde erklæret sig enige med os, hvad ligeledes Englænderne havde gjort. Pichon og Tardieu repræsenterede Frankrig i Kommissionen. Tardieu var særlig indflydelsesrig og syntes ligeledes at være enig med os. Japanerne og Italienerne havde derimod ikke udtalt sig endnu. Amerikanerne havde erklæret, at Grænserne maatte sættes saaledes, at der ikke skabtes nye Irredentaer. Efter at Forhandlingerne var sluttet, havde Pichon spurgt, om ingen ønskede yderligere Oplysninger.

Lansing havde spurgt, hvorledes vi havde tænkt os Ordenens Opretholdelse, naar Tropperne tog

dort. Efter at dette Spørgsmaal var besvaret, havde Lansing endvidere spurgt, om vi havde tænkt os, at Slesvig vilde blive givet tilbage uden de tyske Skattebyrder. Dette Spørgsmaal var blevet besvaret med Ja. Lansing havde endelig spurgt: »Vil dette ikke være en stærk Opfordring til Tyskerne om at stemme dansk?« Dernæst havde han spurgt om Fristerne. Det var af Kommissionen blevet antydet, at det maatte betragtes som ønskeligt, at der fastsattes en 6 Maaneders Frist, inden Afstemningen fandt Sted i Mellemslesvig, og ligeledes, at Landet blev rømmet for tyske Tropper i et Bælte sydfor Afstemningslinien.

Fredspræliminærerne, fortsatte Bernhoft, vil blive fastsat 12 Dage fra Dato i Trier. Kommissærerne, som skal lede Afstemningen, vil blive udnævnt af Fredskonferencen.

Til disse Meddelelser af Kammerherren sluttede sig en livlig Drøftelse. Delegationen opfordrede ham efter tidligere Aftale til at være dens Ordfører overfor Kommissionen og til i denne Egenskab at ordne en Sammenkomst med den, samt søge at skaffe sig Underretning om, hvilke Spørgsmaal, Kommissionen især kunde ønske besvaret. Delegationens næste Møde blev fastsat til Tirsdag den 4. Marts, Klokken 3 Eftermiddag.

Tirsdag den 4. Marts 1919.

Tilstede var i Etatsraad Andersens Salon Klokken 3 Eftermiddag hele Delegationen, Kammerherre Bernhoft og Magister H. V. Clausen.

Kammerherren meddelte, at Kommissionen vilde modtage Delegationen Torsdag den 6. Marts, Klokken 10 Formiddag, i Udenrigsministeriet. Det havde end-

nu ikke været ham muligt at faa oplyst, hvilke Spørgsmaal der vilde blive Delegationen forelagt, men han vilde fortsætte sine Bestræbelser. Vi drøftede derefter endnu en Gang Punkt for Punkt de vedtagne Afstemningsregler, som paany blev godkendt. Etatsraad Andersen havde endnu ikke faaet Forbindelse med Englænderne og Amerikanerne, men vilde fortsætte sine Bestræbelser. Næste Møde fastsattes til Onsdag den 5. Marts Klokken 3 Eftermiddag i Etatsraad Andersens Salon.

Onsdag den 5. Marts 1919.

Delegationen, Kammerherre Bernhoft og H. V. Clausen samledes som aftalt. Bernhoft meddelte, at han havde talt med de amerikanske Medlemmer af Kommissionen. De fandt ikke, at der var Grund til at afgive en ny Fremstilling af Spørgsmaalet. Det kunde betragtes som afgjort, at der blev Afstemning i begge Omraader. Man ønskede særlig Oplysning om Fristernes Længde og om Besættelsen af Landet.

Alexander Foss meddelte i Tilslutning dertil, at han havde haft Lejlighed til at tale med et andet Medlem af Kommissionen, som havde spurgt, om Danmark var interesseret i, at Svenske og Nordmænd fik Sæde i den Kommission, der skulde lede Afstemningen, og endvidere, hvorfor man ikke fra dansk Side ønskede Afstemning helt ned til Slien. Dertil havde han svaret, at der ikke var fremkommet Ønsker fra Befolkningens Side syd for den af Bernhoft dragne Afstemningslinje. Skulde Befolkningen i Sydslesvig afstemme, vilde det desuden efter hans Mening afføde en for de nordligere Distrikter skadelig tysk Agitation. Vedkommende havde desuden talt om Afstemningsreglerne og billiget, at Besæt-

telsen ikke omfattede Slesvig By. Han havde ytret, at man næppe vilde sende Tropper, men nøjes med at sende et Par Krigsskibe. Alexander Foss havde benyttet Lejligheden til ogsaa at bringe det finansielle Spørgsmaal paa Tale. Der var ikke blevet indvendt noget imod, at man tog Statsgælden fra 1864 som Udgangspunkt, men man havde henvist til, at dette Spørgsmaal vilde blive overvist til Finanskommissionen.

Etatsraad H. N. Andersen meddelte, at han havde været i Forbindelse med Englænderne, hvem han i Forvejen under et Ophold i England havde overgivet et af Udenrigsministeriet udarbejdet Memorandum. De ønskede den Gang, at vi vilde gaa længere imod syd ned mod Kanalen og til Gængæld for, at vi var blevet skaanet for Krigens Rædsler, overtage en Del Byrder her. Han havde oplyst, at dette vilde være farligt for Danmark og hævdede, at Danmark som Kanal-Vogter vilde blive en Skuffelse for de Allierede. Fra engelsk Side gik man nu, som han havde kunnet konstatere, ud fra de Synspunkter, som Kammerherre Bernhoft havde gjort gældende overfor Kommissionen.

Dr. Munch tog bestemt Afstand fra enhver Tanke om at udstrække Afstemningsområdet til Dannevirke-Slien. Dertil bemærkede Etatsraad Andersen, at der endnu var Understrømninger tilstede, som stiledede længere syd paa, men at han dog havde faaet det bestemte Indtryk, at Afgørelsen vilde falde i Overensstemmelse med de af Kammerherre Bernhoft fremsatte Ønsker.

Neergaard: Den nationale Enhed, som hidtil har været Danmarks Styrke, maa absolut ikke brydes. Dette maa vi bestemt hævde.

Dr. M u n c h oplæste et Udkast til de Udtalelser, som Kammerherre Bernhoft efter Delegationens Ønske og paa dens Vegne skulde fremsætte overfor Kommissionen. Udkastet blev, hvad Indholdet angik, godkendt af Delegationen, mens Kammerherren selvfølgelig kunde bruge den Form, som han fandt mest passende.

Etatsraad A n d e r s e n: Vor Hovedopgave maa nu være at underbygge Kammerherrens Udtalelser og at styrke hans Autoritet, saa det staar klart for alle, at han har hele Nationen bag sig.

Det vedtoges endnu, at vi den følgende Søndag skulde paa en Biltur til Reims og muligvis tillige til Noyon.

Torsdag den 6. Marts 1919.

Efter Aftale mødte hele Delegationen Klokken 9,40 i Hotel Meurice, hvor der holdt 3 Biler, som hurtigt førte os til det franske Udenrigsministerium. Vi kørte ind i Gaarden, hvor Vognene gjorde Holdt, gik derpaa op ad Trapperne og blev vist ind i et Par Ventesale, som var meget pragtfuldt udstyret, alt var holdt i rødt og Guld.

Efter at have ventet et Kvarters Tid blev vi af en Adjudant ført ind i Forhandlingssalen til den saakaldte belgiske Kommission. Det var en lang, smal Sal med et hesteskoformet Bord. Midt foran Tværbordet præsiderede T a r d i e u med Amerikaneren, Professor H a s k i n s paa sin højre og Englænderen, Sir E y r e C r o w e paa sin venstre Side. Ved Siden af Sir Eyre Crowe sad det andet engelske Medlem af Kommissionen, Professor H e a d l a m M o r l e y. Ved højre Side af Professor Haskins sad det andet amerikanke Medlem, S. D. E m b i c k. Paa venstre Side

af Bordet sad Direktøren i det franske Udenrigsministerium, L a r o c h e, to Japanere og en Belgier, paa højre Side to Italienerne. Tilstede var endvidere som Sekretær Englænderen C a r n e g i e.

Kammerherre B e r n h o f t forestillede os enkeltvis, inden Forhandlingerne begyndte, og Tardieu gav os alle Haanden, før vi satte os. Vi fik Plads anvist mellem begge Længdeborde. I første Række sad Bernhoft og Munch, derefter Foss og Neergaard, H. P. Hanssen og Etatsraad Andersen, Bramsnæs og Kloppenborg-Skrumsager, H. V. Clausen og Glückstadt, Nis Nissen og Andreas Grau.

Før Forhandlingerne aabnedes, tog Tardieu et Cigaretfederal frem og bød de nærmestsiddende en Cigaret, selv tændte han ogsaa en. Derpaa fik Kammerherre Bernhoft Ordet for at afgive den aftalte Beretning, i hvilken han konstaterede Rigsdagens og den tilstedeværende Delegations fuldstændige Enighed med Hensyn til de Synspunkter, der i Mødet den 21. Februar var blevet gjort gældende overfor Kommissionen.

Der rettedes derpaa af Kommissionen en Del Spørgsmaal til os, som forekom mig meget forstandige, og som viste, at Kommissionen havde indgaaende Kendskab til Sagen. Mens vi svarede, var der mange Par kloge, forskende Øjne rettede mod os. Særlig interesseret var aabenbart Amerikaneren Professor H a s k i n s, som øjensynlig var godt inde i Forholdene. Da vi saaledes helt uforberedt under Drøttelsen af Afstemningsreglerne motiverede Forslaget om at festsætte Fristen for Bosættelse i Afstemningsraadet til den 1. Januar 1900 med Henvisning til Voldspolitikken, spurgte han straks: »Hvorfor 1900,

Kollerpolitikken begyndte jo dog 1898«. Vi maatte saa forklare, at Udvisningerne fortsattes i de første Aar, og at der først kunde regnes med en deraf følgende Indvandring fra 1900. Ogsaa L a r o c h e, tituler Minister og Direktør i det franske Udenrigsministerium, lagde under Forhandlingerne indgaaende Kendskab til Forholdene for Dagen. Mange af Spørgsmaalene blev rettede til mig. Laroche spurgte især om Mindretallets Stilling, da dette var et principielt set meget vigtigt Spørgsmaal med Hensyn paa de mange svævende nationale Spørgsmaal. Han spurgte specielt, hvilke Garantier Danmark kunde byde med Hensyn til den fremtidige Behandling af et eventuelt tysk Mindretal indenfor Rigets Grænser. A l e x a n d e r F o s s svarede: »De Garantier, der ligger i Danmarks frie Forfatning og frisisindede Lovgivning, særlig hvad Kirke- og Skolespørgsmaal angaar.« Spørgsmaalet blev derefter udsat, idet vi blev opfordret til at præcisere dette nærmere i en skriftlig Erklæring. Det samme var Tilfældet med Optionsspørgsmaalet. Vi blev ligeledes, hvad det angik, efter en kort Drøftelse opfordret til at fremsætte et skriftligt Forslag. Da Forhandlingerne sluttede, gav Tardieu os alle Haanden til Afsked.

Klokken 1 var en Del af os indbudt til Frokost hos Bernhoft. Tilstede var af Delegationen: Alexander Foss, Neergaard, Kloppenborg-Skrumsager, Nis Nissen og jeg, endvidere Formanden for Senatets udenrigske Udvalg, Vicomte de Cornudet, Direktør Laroche, Magister H. V. Clausen, Professor Verrier og Franz von Jessen.

Efter Frokosten kom Neergaard og Clausen i Samtale om fransk Kunst. Jeg afbrød dem og bad,

da jeg ikke selv taler Fransk, Neergaard om at indlede en Samtale med Laroche om Forholdene i Nordslesvig. Dette gjorde han. Jeg blev ogsaa draget ind i Samtalen, idet Franz von Jessen kom til og tilbød sig som Tolk. Vi drøftede derfor Forholdene ret indgaaende, og Laroche billigede, saavidt vi kunde skønne, i det hele vore Synspunkter og gik blandt andet, som Mellemslesvigsk Udvalg ønskede, ind paa at afkorte den oprindeligt paatænkte 6 Maaneders Frist mellem Afstemningerne i Nordslesvig og Mellemslesvig.

Om Aftenen var jeg indbudt til Middag hos Franz von Jessen, som boer i en køn lille Villa i Udkanten af Byen. Tilstede var endvidere: Alexander Foss, Neergaard, Direktør Prior og Forfatteren Johs. Jørgensen. Franz von Jessens nydelige lille franske Soldaterbarn, som han havde taget til sig, efter at Faderen var falden, sang for os. Samtalen var meget livlig. Franz von Jessen rettede stærke Angreb paa Regeringen og ligeledes paa den saakaldte Oktoberadresse. Da han under Angrebene citerede Udtalelser af den tidligere franske Gesandt i København, Conty, og tog hans Parti overfor Professor Høffding, med hvem Gesandten havde haft et Sammenstød, greb Alexander Foss ind og sagde hvast, at af de to Mænd foretrak han Høffding, idet han tilføjede en meget skarp Bemærkning om Conty. Neergaard sluttede sig til Alexander Foss og tog ligeledes Professor Høffdings Parti.

Franz von Jessen overgav Neergaard Kopier af to vigtige Telegrammer, som under Krigen fra Paris var blevet afsendt til ham og Etatsraad Andersen, men som de ikke havde modtaget. Han troede, at Tele-

grammerne var blevet undertrykt af Censuren. Neergaard vilde undersøge dette nærmere. Baade Franz von Jessen og Prior hævdede, at Regeringen var meget daarligt anskrevet i Frankrig. Johs. Jørgensen stemte i med og stadfæstede dette.

Fredag, den 7. Marts 1919.

Om Formiddagen aflagde Madame de Quirielle, (Jaques de Coussange) mig en Visit paa mit Hotel. Vi talte ene sammen i en Timestid; hun var meget elskværdig og medgørlig. Hun sagde, at saavidt hun kunde se, var ingen fremstaaende dansk Politiker Tilhænger af Dannevirkelinien. Dette stadfæstede jeg.

Alexander Foss, Neergaard og Dr. Munch aflagde imens en Visit hos Udenrigsminister Pichon, som de fandt meget velvillig stemt. Han havde ytret, at han fandt de danske Krav meget moderate, men at han meget vel forstod Ønsket om at bevare Nationalstaten og at blive fri for tyske Elementer i større Antal indenfor Rigets Grænser.

Klokken 6 Eftermiddag havde Delegationen en Sammenkomst, hvor vi affattede og enstemmig godkendte følgende Beretning om Forhandlingerne med den belgiske Kommission den 6. Marts:

»Kommissionens Ordfører udtaler først, at det, man ønsker, er at gøre forskellige Spørgsmaal.

Gesandten oplæser Udtalelsen paa Delegationens Vegne.

Ordføreren: Er alle enige om Grænsen for det egentlige Nordslesvig? Der svares ja.

Ordføreren: Er der ogsaa Enighed om Grænsen for Afstemningsomraadet i Mellemslesvig?

Gesandten: Ja, denne Grænse gaar saa langt mod Syd, at der længere mod Syd slet intet Grundlag er for danske Stemninger.

Ordføreren: »Naar ønskes Afstemningen i Nord-slesvig? Svar: Uden Frist, saasnt Afgørelsen er faldet. »Ja, men Evakuationen tager ogsaa Tid.« Ja, vel 8 Dage. »Og Valglisterne og lignende.« Svar: Man kan sige 14 Dage ialt

Ordføreren: »Naar ønskes Afstemning i Mellem-slesvig?« 8 Uger efter Rømningen. »Men der skal ogsaa Frist til Rømningen.« Ja, navnlig i Flensborg, vel en 14 Dage. Den samlede Tid angives da til 10 Uger. Selve Rømningen behøver nemlig ikke mere Tid i Mellem-slesvig, men Agitationen kræver nogen Tid. De tyske Tropper i Flensborg opgives til 4000.

Ordføreren spurgte om det økonomiske Mellem-værende. Den udarbejdede Erklæring oplæstes. Ordføreren siger, at det hører ikke under denne Kommission; han anbefaler at sende den til Konferencens Præsident med Anmodning om Forelæggelse for det finansielle Udvalg.

Ordføreren spørger om Optionsregler. Det nævnes, at man ønsker gensidig Optionsret i to Aar, at alle, født i det Omraade, der kommer til Danmark, vil kunne optere for Danmark; alle, der har hjemme i dette Omraade, for Tyskland; de opterende skal tage Bopæl i det Land, de vælger; fast Ejendom kan bevares i det andet Land, Løsøre indføres toldfrit, de bør beskyttes mod Skattepaalæg ved Udvandringen. Redegørelse loves.

Afstemningsreglerne oplæses af Gesandten. Man standser ved forskellige Punkter.

Den amerikanske Delegerede: »Afstemningens Frihed betyder vel hemmelig Afstemning?« Ja.

Den amerikanske Delegerede: »Hvorfor Grænsen ved 1900, ikke ved 1898, da Kollerpolitikken begyndte?« Svar: Kollerpolitikken større Betydning fra 1900, Grundkøb, Subventioner, Udvisning af Tjenestefolk, Indvandringen til Flensborg, desuden Flaadestationer i Flensborg og Sønderborg.

Den amerikanske Delegerede: Ja, det er tilstrækkelig Begrundelse, spørger dog, om der er Tal for Indvandringen. »Nej.«

Med Hensyn til Rømningen spørges, om der ønskes Rømning kun i Afstemningsomraadet eller ud derover. Der svares: en halv Snes Kilometer sydligere for at undgaa Rivninger. »Er der Tropper der?« Nej, men det bør

hindres, at der kommer. Derved forsvinder jo ogsaa Arbejder- og Soldaterraadenes Indflydelse.

Ordføreren: »Er det ønskeligt, at Forvaltningen i Slesvig By fjernes?« Efter Konference med Hanssen og de andre Sønderjyder svares, at der intet Ønske er derom, det kan snarest volde Vanskeligheder, idet Socialdemokraterne vil blive ophidsede ved Opløsningen af Arbejder- og Soldaterraadene.

Ordføreren spørger, om det ikke er bedre, at de tyske Myndigheder fjernes i hele Afstemningsomraadet i Stedet for kun de Steder, hvor det forlanges. Efter Konference med Sønderjyderne svares: Nej; det virker ophidsende, der mangler Personer. Nogle Steder kan der sættes danske Kontrollører. Der spørges om Antallet af Stemmesteder i Mellemslesvig, svares 140. Der nævnes den Mulighed, hvor Personer savnes, at tage dem fra Nord-slesvig; i Flensborg nævnes Advokat Ravn som Tilforordnet; det tilføjes, at Personspørgsmaalet kan drøftes med den danske Regering.

Ordføreren spørger, hvorledes man tænker sig den militære Ordning. Der er en vis Modsigelse mellem Afstemningsreglernes sidste Punkt og den Opfattelse, der her har været fremme, siger han. Vi svarer, at der i Dele af Befolkningen, som angivet i vedkommende Punkt, er en Tro paa, at Besættelse vil vise sig nødvendig, men at vi antager, som det fremgaar af Motiverne til Afstemningsreglerne, at det vil være tilstrækkeligt, at der er et eller flere Orlogsskibe paa Flensborg Fjord, hvorfra der i givet Tilfælde vil kunne landsættes et Detachment. Ordføreren spørger, hvormange det da skulde være. Der nævnes, at f. Eks. 500 vilde være tilstrækkeligt.

Ordføreren spørger: Onsker man, at der i den blandede Kommission, der skal lede Afstemningen, er danske og tyske Repræsentanter. Svar: Der lægges ikke Vægt paa, at de er Medlemmer af Kommissionen, men der bør være saadanne som raadgivende Sagkyndige.

Ordføreren spørger, om man i den blandede Kommission, ved Siden af de allierede Repræsentanter, ønsker Norske og Svenske. Der svares Ja.

Under Diskussionen herom fremhæves fra vor Side stærkt det ønskelige i, at det hele afgøres ved Præliminærfreden, og at Landet straks efter Afstemningen overgaar til Danmark. Da dette begrundes med Rekvisitio-

nerne, svarer Ordføreren, at disse hører jo op med Evakuationen. Vi svarer hertil, at Befolkningen ønsker meget snart at faa sine Forhold ordnede, og at det er ønskeligt, at den danske Forfatning, der skal ændres, hurtigt kommer i Orden. Ordføreren spørger da, om det kan ske, naar Nordslesvig er overleveret, for Mellemslesvig kommer: Ja, det, der bliver tilbage, bliver Valglovsspørgsmaal, de kan tages for sig.

Ordføreren spørger, om man tænker sig Garantier for de tyske Minoriteter, og det franske Udenrigsministeriums Repræsentant i den belgiske Kommission gør opmærksom paa, at det har Interesse af Hensyn til Kongressens almindelige Grundsatninger. Vi svarer, at saadanne Garantier formentlig ikke er nødvendige, der tænkes anvendt samme Love som i Danmark; der er Undervisningsfrihed; der vil kunne blive i alt Fald private Skoler med tysk Sprog. Den almindelige danske Lovgivning vil antagelig være tilstrækkelig Garanti. Det nævnes, at Danske Syd for Grænsen bør behandles tilsvarende, men vi undgaar at stille det op som en Tanke om gensidig Forpligtelse og fremsætter følgelig intet Ønske om at faa det fastslaaet i Aftalerne. Vi lover skriftligt at præcisere Opfattelsen med Hensyn til Garantier for Minoriteterne.«

Jeg var i Forvejen blevet opfordret til at udarbejde et Udkast til det Forslag om Optionsreglernes Affattelse, som Kommissionen havde ønsket. Jeg forelagde og motiverede nu Forslaget, der blev vedtaget en bloc, blandt andet med den vigtige Bestemmelse, at de efter den 1. Oktober 1918 tilflyttede Personer — hvorimellem der var mange tvivlsomme Elementer — kun skulde have dansk Indfødsret efter særlig Bevilling. Forslaget havde følgende Ordlyd:

»Retten til at optere i Løbet af 2 Aar efter Afstemningen bliver gensidig anerkendt.

Enhver, der er født i den Del af Slesvig, som tilbagegives til Danmark, har Ret til at optere for Danmark.

Enhver, der er bosat i den Del af Slesvig, som kommer tilbage til Danmark, har Ret til at optere for Tyskland.

Faderens Option gælder ogsaa for hans Born under 18 Aar.

De Personer, som efter 1. Oktober 1918 har bosat sig i den Del af Slesvig, som kommer tilbage til Danmark, kan ikke opnaa Indfødsret uden særlig Tilladelse.

Optanterne skal tage Bopæl i den Stat, for hvilken de har opteret. Det vil staa dem frit for at bevare deres Ejendomme, som er beliggende i den Stat, hvor de før Optionen var bosat. De faar Ret til at indføre deres Løsure toldfrit i det Land, for hvilket de har opteret. De skal have Lov til at medtage deres Formue til Trods for Udførselsforbud og uden at erlægge de Afgifter, der rammer Formuen ved Udførselen.

Aftenen tilbragte vi som sædvanlig sammen. Vi var under Opholdet i Paris skiftevis Gæster i hinandens Saloner.

Efter Forslag af Alexander Foss besluttede vi derefter at besvare Kommissionens Spørgsmaal vedrørende Garantier for Behandlingen af eventuelle tyske Mindretal saaledes:

»I Besvarelsen af et Spørgsmaal, der blev stillet af Kommissionens Formand, har de danske Delegerede den Ære at meddele følgende:

De Delegerede er enige om, at Foreningen af det danske Slesvig med Kongeriget bør foregaa saaledes, at alle den danske Stats fremtidige Borgere behandles efter de samme liberale og demokratiske Principper og skal nyde de samme Rettigheder. Heraf følger saaledes, at de tyske Mindretals naturlige Ret til at bruge deres eget Sprog bliver respekteret. De Delegerede konstaterer navnlig, at den frie Skole er et Princip, som altid er blevet fulgt i den danske Lovgivning.«

Lørdag den 8. Marts 1919.

Om Eftermiddagen var Etatsraaderne Andersen og Glückstadt, Alexander Foss, Neergaard og jeg in-

viteret til The hos Franz von Jessen sammen med Chefredaktøren for »Le Temps«, Herbette. Forinden aflagde Dr. Munch, Neergaard og jeg en Visit hos Formanden for Deputeretkammerets Udvalg for udenrigske Anliggender, Franklin Bouillon, en meget ilter Herre. Han fandt til at begynde med vore Krav altfor moderate og reftede i Forbindelse hermed overordentlig stærke Angreb paa Tyskerne. Ingen Tysker, sagde han, maatte i de første Menne-skealdre sætte sin Fod paa fransk Jord. De var Forbrydere og Spedalske. Her greb Neergaard ind og bemærkede tørt, at ud fra de Synspunkter, han her gjorde gældende, maatte han antagelig kunne forstaa, at vi Danske ikke ønskede at faa et større Antal Tyskere indenfor Rigets Grænser, men foretrak at bevare Nationalstaten. Denne Bemærkning faldt i god Jord. Han lo, gned sig i Hænderne og sagde, at det kunde han forstaa. Men da vi saa fortalte ham, at vi vilde til Soissons og Reims for at se Ødelæggelsens Vederstyggelighed med egne Øjne, fik han et nyt Raserianfald og sluttede med: »Det er rigtigt, at De tager derud, De vil saa med egne Øjne kunne overbevise Dem om, at disse Barbarer har forvandlet store Dele af Nordfrankrig til en Ørken. Men de skal bøde for deres Skændselsgerninger«, og atter udstødte han de frygteligste Trusler.

Vi blev opholdt længere af ham, end vi havde ventet, og Neergaard og jeg fik en Chauffør, der ikke var lokalkendt, da vi vilde køre videre ud til Franz von Jessen. Vi ankom derfor med henved en Times Forsinkelse. Det øvrige Selskab var allerede samlet. Herbette drog mig straks ind i en livlig Samtale. Han talte godt Tysk, og vi førte derfor Underholdnin-

gen paa dette Sprog. Efter at have rettet nogle Spørgsmaal vedrørende Nordslesvig spurgte han mig indgaaende om Stemningerne og Strømningerne i Tyskland. Han ønskede at vide, om der var stærk Stemning for Oprettelsen af et selvstændigt Slesvig-Holsten, af et selvstændigt Hannover, og om der var andre partikularistiske Strømninger i Tyskland. Jeg udtalte, at saavel i Hertugdømmerne som i Hannover fandtes der for Tiden ret stærke partikularistiske Strømninger, og at Welferne i Hannover siden 1867 uafbrudt havde været repræsenteret i Rigsdagen.

Hvad Sønderjylland angik, fandt Herbette ogsaa, at vi var mere moderate med vore Fordringer, end de Allierede i Grunden ønskede. Men, tilføjede han med et fint Smil, »vi gaar ved Bedømmelsen af disse Forhold vel nok for meget ud fra vore egne Interesser. Jeg finder, at Deres Standpunkt, som maa dikteres af danske Interesser, set fra dette Synspunkt, maa betegnes som rigtigt.«

Ved vor Sammenkomst havde Franz von Jessen meddelt mig, at der var kommet en Telefonmeddelelse til mig fra Kammerherre Bernhoft om, at jeg skulde møde ham paa Quai d'Orsay ved Porten lige overfor Invalidebanegaarden Klokken 6,55, da Direktør L a r o c h e i Udenrigsministeriet ønskede Oplysninger om forskellige Forhold af ham, H. V. Clausen og mig.

Da jeg ikke var stedkendt i Paris, og Tiden var knap, tilbød Johs. Jørgensen, som deltog i Sammenkomsten hos Franz von Jessen, at ledsage mig derhen, et Tilbud, som jeg modtog med Tak.

Udenfor Udenrigsministeriet var der samlet en stor Folkemængde, Kommissærerne havde lige af-

sluttet deres Arbejdsdag, og Bilerne kom i hurtig Rækkefølge ud af Gaarden. Kammerherre Bernhoft kom sammen med H. V. Clausen, og lige som vi vilde gaa ind ad Porten, kørte Marschal Foch forbi i sin Bil. Bernhoft gjorde mig opmærksom paa ham. Vi gik op i et Venteværelse, hvor vi traf den serbiske Gesandt, som Bernhoft forestillede for os. Da Bernhoft ytrede: »Nu faar vi meget snart vor Sag ordnet i Overensstemmelse med vore Ønsker«, udrød Serberen med et dybtfølt Hjertesuk: »Ak, kunde jeg bare sige det samme for Serbiens Vedkommende.«

Han blev først kaldt ind. Vi maatte vente imens, og Klokken blev henved 7^{1/2}, før vi kom ind. Vi forhandlede derefter i en Times Tid med Laroche. Han sad ved et Skrivebord, der var fyldt med Papirer, og bad os tage Plads i tre Lænestole, som var hensat ved det. Derpaa tog han et maskinskrevet Aktstykke paa en halv Snes Foliosider frem og begyndte at give os nogle Meddelelser.

»Kommissionens Indstilling er nu færdig«, sagde han, »men jeg ønsker endnu at drøfte et og andet med Dem, inden jeg afgiver den. Kommissionen har besluttet at drage Rønningslinien sydom Slesvig By«. Om den videre Forhandling nedskrev Kammerherre Bernhoft, H. V. Clausen og jeg i Fællesskab en Beretning i Venteværelset umiddelbart efter, at Forhandlingerne var sluttet. Denne Beretning lød med enkelte Tilføjelser efter Hukommelse saaledes:

»Vi har besluttet«, sagde Laroche indledende, »at Overpræsidenten, Regeringspræsidenten, Landraaderne, Overborgmestrene etc. skal romme Landet nordfor Rønningslinien, inden Afstemningen finder

Sted.« Dette »etc.« ønskede vi fjernet og i Stedet for nøje angivet de Myndigheder, der tidligere var Udøvere af Politimyndigheden«. Jeg foreslog Politimesteren (2. Borgmester) i Flensborg, Borgmestrene og Amsforstanderne. Dette blev indføjet. »Soldaterraadene skal opløses«, fortsatte han, »og de Medlemmer af dem, der ikke har hjemme i Nordslesvig, skal rømme Landet, ligeledes Medlemmer, som er hjemmehørende i Nordslesvig, men er traadt i Funktion efter den 1. Marts 1919. Nye Arbejder- og Soldaterraad maa ikke oprettes«. Han oplæste derefter Afstemningsreglerne, som i alt væsentligt falder sammen med vort Forslag. Stemmeret faar heretter:

- a. alle, som er født og bosat i Afstemningsomraadet.
- b. alle, som har været bosiddende i det før den 1. Januar 1919;
- c. alle, som er blevet udvist af de hidtilværende Myndigheder.

Efter mit Forslag, som jeg motiverede med en henvisning til dem, der var gaaet over Grænsen under Krigen, noterede han yderligere:

- d. alle, som har taget midlertidigt Ophold i Danmark under Krigen, men er hjemmehørende i Afstemningsomraadet.

Der skal stemmes i Kommunerne. Udtrykkene Nordslesvig og Mellemslesvig bruges ikke, da de ikke er præcise nok. Men det nordslesvigske Afstemningsomraade gaar til den af Vælgerforeningen fastsatte Linie og det mellemslesvigske Afstemningsomraade derfra ned til den af Kammerherre Bernhoff fastsatte Grænse for dette Omraade.

Laroche ønskede derefter at drøfte Optionsspørgsmaalet med os. Der er fastsat en 2 Aars Frist at regne fra Afstemningsdagen. Alle, som bor i det afstaaede Omraade, kan optere for Tyskland. Alle, som er født i det afstaaede Omraade, men opholder sig udenfor dette, kan optere for Danmark. Overflytning af Løsøre kan ske som foreslaaet. Faderens Option er gyldig for Børn under 18 Aar. Personer, som har bosat sig i Afstemningsomraadet efter den 1. Oktober 1918, kan ikke faa dansk Indfødsret uden ved særlig Bevilling. Optanterne skal bosætte sig i den Stat, for hvilken de har opteret. Det staar dem frit for at bevare deres faste Ejendom i den Stat, hvori de har haft Ophold før Optionen. De kan tage deres Formue med sig ud af Tyskland uden at betale særlige Skatter eller Afgifter.

Rømningen af Tropper og civile Myndigheder skal finde Sted senest 10 Dage efter, at Præliminærfreden er undertegnet. Afstemningen i Nordslesvig skal foretages senest 3 Uger efter Rømningen. Straks efter Bekendtgørelsen af Afstemningens Udfald og inden Fastsættelsen af den endelige Grænse er Danmark berettiget til at besætte Nordslesvig med sine civile og militære Myndigheder.

I Mellemslesvig finder Afstemningen Sted 5 Uger efter Afstemningen i Nordslesvig. Grænsen fastsættes af de Allierede efter Indstilling af den Internationale Kommission, hvis Forslag bestemmes af Afstemningen under Hensyntagen til økonomiske og geografiske Forhold (Vandløb, Veje, Baner). Naar Grænsen i sine Hovedtræk er fastsat af de Allierede, men forinden den er udstukket i Marken, er Danmark berettiget til at besætte det Omraade, som til-

deles det, med sine civile og militære Myndigheder. Samtidig vil Tyskland atter kunne besætte det rømmede Omraade. Tyskland afstaar derefter alle sine Suverænitetets-Rettigheder i det afstaaede Omraade til Danmark.

Kommissionen skal bestaa af 3 Allierede, et norsk og et svensk Medlem. Den vil faa danske og tyske Raadgivere og skal træde i Funktion samtidig med, at Rømningen finder Sted.

Jeg forsøgte at faa indføjet en Bestemmelse om, at de nye Øvrighedspersoner skulde udnævnes efter Forslag fra dansk nordslesvigsk Side. Men dertil svarede Laroche, at man ikke ønskede dette, da noget lignende i saa Fald maatte gælde for Tyskerne for de tysktalende Distrikters Vedkommende, men at der selvfølgelig vilde blive taget vidtgaaende Hensyn til de danske Raadgiveres Forslag.«

Efter at Beretningen var nedskrevet, gik vi hver til sit. Kammerherre Bernhoft vilde endnu samme Aften afsende en Chifferdepeche til København. H. V. Clausen gik hjem, og jeg tog ene tilbage til Hotellet. Vi var alle tre meget oprømte og tilfredse, fordi vore Ønsker var blevet opfyldt. Da jeg kom til Hotellet, var Klokken godt 9. Neergaard, Bramsnæs, Professor Verrier, Kloppenborg-Skrumsager, Nis Nissen, Andreas Grau og Lützhöft Nielsen — som var Privatsekretær hos Alexander Foss — sad endnu ved Aftensbordet, men vilde lige rejse sig. Da jeg meddelte Resultatet, blev der almindelig Glæde. Vi trak os tilbage til vor Salon. Neergaard forlangte Champagne og talte, henvendt til Verrier, for Frankrig. »At man dog skulde opleve det! At man dog skulde opleve det!«, blev han ved med at gentage.

»Jeg var 10 Aar, da Ulykken brød ind over os i 1864 og har følt den dybt og smerteligt. At man dog skulde opleve det!« Jeg talte for Professor Verrier, Nis Nissen for Elsass Lothringen. Stemningen var høj.

Søndag, den 9. Marts 1919.

Biltur over Soissons og Reims. Jeg tog min Rejsekappe paa og satte mig foran hos Chaufføren for bedre at kunne nyde Udsigten. Vi var 4 Biler i Følge, Delegationen fuldtallig paa Etatsraaderne Andersen og Glückstadt nær, Harald Scavenius med Frue, H. V. Clausen med Frue og Direktør Prior. Vi startede Klokken 7 Morgen. Vejret var graat, en Tid lang taaget, Landskabet smukt. Det varede ikke længe, før vi saa de første Spor af Krigen. Først Skyttegrave, Lejre, Artilleristillinger, saa nedbrudte Huse. Markerne var næsten overalt tilsaaet med Vintersæd og saa godt ud. Vi mødte Soldater alle Vegne, ogsaa mange farvede Tropper. Amerikanerne var stærkt repræsenteret. Efterhaanden som vi nærmede os Soissons, blev Sporene af Kampen tydeligere, mange Krigergrave og Dækninger udgravet i Vejkanterne, nedskudte og splintrede Træer, lange Rækker af Skyttegrave, Granater, Patronkasser og Patroner i Titusindvis strøet ud langs Vejene og meget mere viste, hvor Kampen havde raset. Vi naaede Soissons Klokken 10¹/₂ og spadserede hen til Kirken, som tydelig nok havde været Skive for Artilleriet og næsten var helt ødelagt. Hele Kvarteret omkring Kirken var en Ruinhob, Byen var øde, der stod endnu kun ganske enkelte Huse, deriblandt et Hotel, hvor vi spiste Frokost i et Værelse, der bar synlige Spor af Kampen. Saa gik det videre efter Reims. Et Par

Steder undervejs gjorde vi Holdt ved Slagmarker og Lejrpladser. Vi samlede Hjælme, Vaaben og Patroner op, som endnu laa paa Valpladserne i Massevis. Jeg tog blandt andet en Gasmaske med mig, men glemte den uheldigvis senere paa Hotellet i Epernay. Reims mindede mig om Pompeji — en død By — før Krigen havde den 115,000 Indbyggere, nu knap 5000. Kirken var meget ramponeret. Der var rømmet et smalt Spor henad Gaden, til begge Sider laa alt i Ruiner. Mellem disse Ruinhobe kørte vi atter ud af Byen. Vognene skulde have ført os tilbage til Paris igen, men Klokken var bleven mange, og Chaufførerne erklærede, at det var for sent, og at der bestod strenge Forskrifter. Vi blev da enige om at køre ned til Epernay og tage med Toget Klokken 7 derfra. I Epernay, hvor vi havde en god Times Ophold, spiste vi til Middag og rejste saa Klokken 7 tilbage til Paris, som vi naaede ved 10 Tiden. Det havde været en meget bevæget og indholdsrig Dag.

Mandag, den 10. Marts 1919.

Om Formiddagen tog Dr. Munch og jeg hen til Direktøren for Krigsfangevæsenet, hvor vi efter Aftale traf Professor Verrier. Vi vilde forhandle med Direktøren om de sønderjydske Krigsfanger for snarest muligt at faa dem hjemsendt. Vi blev vel modtagne. Direktøren var flink og imødekommende. Nu da Grænsen for Afstemningsomraadet kunde betragtes som fastlagt, vilde Hjemsendelsen snart kunne begynde. Det vilde gaa hurtigst, hvis Clemenceau dekreterede, at Fangerne skulde hjemsendes. Efter Aftale med mig havde Professor Verrier allerede et Par Dage før indgivet en Rapport til Clemenceau og i den foreslaaet, at alle i Afstemningsomraadet hjem-

mehørende Fanger skulde sendes hjem saa tidligt, at de kunde deltage i Afstemningen. Vi meddelte Direktøren dette, og han raadede os derefter til personligt at søge Foretræde hos Clemenceau og foredrage ham Sagen. Skønt der næppe vilde være Udsigt til, at han kunde modtage os, da hans Tid var uhyre stærkt optaget, telefonerede Direktøren derhen for at aabne os Vejen. Generaladjudanten svarede, at Clemenceau ikke var tilstede, men at han allerede havde læst Professor Verriers Rapport og paa den skrevet. Det ske saaledes. Sagen kunde dermed betragtes som ordnet.

Da vi tog bort fra Direktøren, besluttede vi at fortsætte vore Bestræbelser for hurtigst muligt at få Fangerne hjem. Professor Verrier mente, at de kunde sendes hjem med et fransk Krigsskib. Han havde allerede bragt dette i Forslag paa ledende Sted, og hans Forslag var blevet modtaget med Velvilje, selv vilde han i saa Fald ledsage Fangerne. Da vi efter Hjemkomsten aflagde Beretning og drøftede Sagen med Delegationen, mente Etatsraad Andersen imidlertid, at dette vilde gaa for langsomt. Han tilbød at sende »Russia« til Frankrig efter Fangerne og Delegationen, hvis Sagen kunde ordnes saa hurtigt, at vi kunde føre Fangerne med os hjem.

Klokken 1 var Delegationen indbudt til Frokost hos Prins Georg af Grækenland. Paa Alexander Foss og Bramsnæs nær, som var optaget af Forretninger, havde vi alle modtaget Indbydelsen. Vi kørte derhen i 3 Biler med Etatsraad Andersen i Spidsen. Prinsen boede i en Villa udenfor Byen, som Prinsessen, født Bonaparte, havde arvet efter sine Forældre. Prinsen, en høj, rank Mand med kraftige

Ansigtstræk, jævn og ligefrem i sin Optræden taler korrekt Dansk. Han modtog os paa Trappen. Vi blev ført ind i en Salon med tilstødende Arbejds-værelse og straks inddraget i en livlig Samtale. Det viste sig, at Prinsessen, som har tilbragt sin Barn-dom og Ungdom i Frankrig og senere i en Aar-række levet med sin Mand paa Kreta, til vor Forbav-selse ogsaa talte Dansk, omend ikke fuldt saa kor-rekt. Hun tog Plads i en Sofa mellem Dr. Munch og Nis Nissen og førte en meget livlig Samtale med dem. Klokken 1¹/₂ gik vi til Bords. Prinsessen sad mellem Etatsraad Andersen og Dr. Munch, Prinsen mellem Neergaard og mig. Ved Bordet fortalte Prinsen os mange Træk fra Kreta. »Politikerne«, sagde han, »er der, som alle Vegne, Ulykken, — Danmark selv-følgelig undtaget«, tilføjede han og bukkede smi-lende for os. Han fortalte, at han sammen med Kong Christian X havde været ombord paa »Dannebrog» udenfor Kolding Fjord, da Krigen udbrød. De havde da drøftet Krigens eventuelle Udfald, og han havde udtalt Ønsket om, at han, naar Freden blev sluttet, maatte kunne ride ind i Sønderjylland. Dette vilde nu, haabede han, gaa i Opfyldelse.

Efter Frokosten kom jeg i livlig Samtale med Prinsessen, som viste sig meget interesseret i søn-derjydske og danske Forhold og rettede mange Spørgsmaal til mig. Samtalen gled ind paa Sønder-tydernes Deltagelse i Krigen. Da hun hørte, at Nis Nissen havde været med, opfordrede hun ham til at fortælle hende noget om sine Oplevelser.

Etatsraad Andersen betegnede sig selv som hjem-me i Huset og var det øjensynlig ogsaa. Han blev modtaget og behandlet som en kær gammel Slægt-

ning. Børnene, en Søn og en Datter, sunde og kraftige Børn, som saa opvakte ud, kom ind og hilste og var tydeligt nok fra tidligere Tid velkendt med Etatsraaden. Hvad der glædede os alle, var at modtage et stærkt Indtryk af Prinseparrets varme Følelse overfor Danmark, som gav sig Udtryk paa mangfoldige Maader, ikke mindst i deres indgaaende Kendskab til det danske Sprog og danske Forhold i det hele taget.

Klokken 7^{1/2} var jeg indbudt til Middag hos Kammerherre Bernhoff. Tilstede var af Delegationen: Etatsraaderne Andersen og Glückstadt samt Dr. Munch, endvidere den norske Gesandt, Baron Wedel-Jarlsberg, den svenske Gesandts Frue, Grevinde Ehrensvärd, Legationsraad Engelsted og Frue og en Slægtning af Kammerherren. Efter Bordet gik Samtalen meget livligt. Den norske Gesandt var vel underrettet og meget underholdende. Overfor mig roste han Kammerherre Bernhoff i høje Toner. »Han dør har Mod, ser De«, sagde han, idet han pegede paa Kammerherren. Der blev talt meget om den tyske Spionage, Tyskernes Færd i Amerika og deres Grusomheder i Belgien, som havde vakt en uhyre Forbitrelse i Frankrig. Tyskerhadet slog os under Opholdet i Paris i Møde alle Vegne. Det var dybt, og man sagde, at det vilde blive varigt. Men Tiden vil vel ogsaa her vise sig som den store Læge. Etatsraad Andersen talte med mig om Købet af en Ejendom ved Alssund. Vi blev enige om Ønskeligheden af at afholde et Forhandlingsmøde, hvortil hele Delegationen skulde indkaldes, den næste Dags Formiddag.

Tirsdag, den 11. Marts 1919.

Vi samledes om Formiddagen i Hotel Meurice, udvekslede Meninger og aflagde Beretninger. Det blev besluttet, at vi skulde gøre et alvorligt Forsøg paa at faa Krigsfangerne fra Afstemningsomraadet med os hjem. Etatsraad Andersen vilde i saa Fald lade »Russia« gaa over efter os. Vi drøftede indgaaende de finansielle Spørgsmaal, som Etatsraaderne Andersen og Glückstadt vilde arbejde videre med. Før vi gik fra hinanden, oplæste Etatsraad Andersen et Brev fra den tidligere engelske Gesandt i Konstantinopel, som efter Paalæg af Balfour indbød Delegationen til at være den engelske Regerings Gæster under Opholdet i London.

Vi 4 Sønderjyder var blevet indbudt til Middag Klokken 8,15 paa Hotel Majestic af de engelske Medlemmer af den belgiske Kommission, men endvidere var vi indbudt til Aften hos Professor Verrier. Vi besluttede derfor at dele os, saaledes at Andreas Grau og jeg gik til Englænderne, Kloppenborg-Skrumsager og Nis Nissen derimod til Professor Verrier. Indbydelsen udgik fra Headlam Morley, fra hvem jeg modtog et længere Brev. Da hverken Andreas Grau eller jeg kunde tilstrækkeligt Engelsk til at føre en Samtale paa dette Sprog, hvor Ordene skulde vejes nøje, havde vi i Forvejen henstillet til Headlam Morley, om Samtalen ikke kunde føres paa Tysk, og vi havde faaet Meddelelse om, at der ikke var noget til Hinder herfor, da baade han og Sir Eyre Crowe beherskede det tyske Sprog.

Vi blev i Hotel Majestic modtaget af Kriminalpolitiet. Hotellet er rent engelsk, her bor ogsaa Lloyd George og de øvrige engelske Statsmænd. Vi

maatte i Forhallen gøre Rede for, hvad vi vilde, og lade vore Navne indføre i en Bog, inden vi kunde gaa videre. Vi blev derefter modtaget af Carnegie, der havde fungeret som Sekretær den Dag, Delegationen mødte for Kommissionen. Senere kom Morley, en ældre, høj, mager Mand, noget sjusket i sin Paaklædning, og Sir Eyre Crowe, som struttede af Energi. Begge havde sjældent kloge Øjne. En fjerde Englænders Navn husker jeg ikke. Han blandede sig ikke i Samtalen og trak sig tilbage umiddelbart efter Middagen. Ved Bordet havde jeg Sir Eyre Crowe paa min højre og Headlam Morley paa min venstre Side. Andreas Grau sad med Morley paa sin højre og Carnegie paa sin venstre Side. Samtalen var meget livlig. Morley talte især med Grau om Dannevirke-Linjen og søgte at udforske, om der ikke var Modsætninger tilstede, som Delegationen søgte at skjule, om der ikke var mange Danske, der vilde have Dannevirke-Linien, og om det ikke havde været rigtigere at udstrække Afstemningsomraadet dertil. Andreas Grau bestred dette under Henviisning til, at der ved Afstemningsomraadets Fastsættelse var taget Hensyn til alle Ønker fra Befolkningens Side om at deltage i Afstemningen. Min Samtale med Sir Eyre Crowe var overordentlig interessant. Han udtalte sig meget aabent om alle Forhold. Nu og da indskød Morley en Bemærkning. Efter Bordet tog han livlig Del i Samtalen.

Sir Eyre Crowe forskede først ligesom Herbette hos Franz von Jessen efter separatistiske Bevægelser i Tyskland. »Frankrig ser med Bekymring ud i Fremtiden«, sagde han. »Vi skærer nu den preussiske Ørns Kløer meget stærkt tilbage, men vi ved, at

de vil vokse ud igen. Hvor meget vi end svækker det tyske Rige ved Grænserne, borttager det dog ikke Frygten for, at Tyskland atter vil rejse sig og paany kræve Revanche. Vi maa derfor søge at svække Preussen ved at forebygge, at dets Overvægt indenfor Riget ogsaa fremtidig bliver bestemmende for Rigets Politik. Preussen vil blive svækket stærkt ved Polens Genoprettelse. Det kan betragtes som afgjort, at Danzig vil tilfalde Polen, som vil blive stort og stærkt, og ligeledes at Nordslesvig vil tilfalde Danmark. Men dette er ikke nok. Det maa betragtes som ønskeligt, at der udskilles særlige Stater af Preussen indenfor Rigets Grænser«. Dermed kom han ind paa Spørgsmaalet: Hvad er der af separatistiske Bevægelser i Tyskland. Jeg henviste til Welferne i Hannover, som lige siden 1867 uafbrudt har været repræsenteret i den tyske Rigsdag, til Slesvig-Holstenerne, som atter kræver et selvstændigt Slesvig-Holsten, og til de partikularistiske Bevægelser, der efter Sammenbruddet spores i Rhinlandene. De Oplysninger, jeg kunde give ham om disse Forhold, faldt øjensynlig i god Jord. »Tyskerne maa nu underskrive alt, hvad vi kræver«, var Omkvædet i hans Udtalelser, »men vore Krav bør være forstandige og have en vis indre Berettigelse«, tilføjede han.

Samtalen gled over paa den militære Situation. »Vi har oplevet frygtelige Tider« sagde han. »Første Gang i August 1914. Vi havde da ikke blot opgivet Kanalhavnene og Paris, men ogsaa Bordeaux. Alle Englands Tilførsler var i Tiden før Marneslaget indstillede paa Marseille. Vi troede ikke, før Marneslaget var slaaet, at Bordeaux kunde holdes. Anden Gang var under Foraarsoffensiven i 1918. Hvorfor

gik Tyskerne ikke videre frem? Vejen var jo aaben? Vi var sprængt fra hinanden. Det var frygtelige Øjeblikke. Tyskernes Gennembrud vilde selvfølgelig ikke have ændret Krigens endelige Udfald, men det vilde have udskudt Afgørelsen i Maaneder, maaske i Aar.« Jeg henviste til, at Tyskernes Kræfter var udtømt, da de naaede Amiens, og gav et Referat af, hvad en preussisk General havde meddelt os i den tyske Rigsdag om Aarsagen til, at Fremstødet var ebbet ud. Situationen var, sagde jeg, som naar et Par Brydere maa holde inde, fordi begges Kræfter er udtømt.

Ligesom de fleste andre fremstaaende Statsmænd, som vi her kom i Berøring med, rettede ogsaa Sir Eyre Crowe voldsomme Angreb mod Tyskerne. Han fortalte mig, at hans egen Mor var tysk — en Søster til Admiral v. Holtendorff — og at hans Søster var gift i Berlin, — hende hørte han nu aldrig fra —, men Slægtskabsforholdet mildnede ikke hans haarde Dom. Tyskerne havde øvet utrolige Forbrydelser, sagde han, og Straffen vilde ikke udeblive. De anede endnu ikke, hvor omfattende et Materiale Englænderne sad inde med. I Amerika havde baade Bernstorff og Dernburg brugt Metoder, som trodsede enhver Beskrivelse. Materialet vilde senere blive offentliggjort, og saa vilde det tyske Folk maaske dog endelig faa Øjnene op. Da han omtalte Bernstorffs Virksomhed i Amerika, indskød jeg den Bemærkning, at Grev Bernstorff, efter hvad han selv havde meddelt mig under en Samtale i det tyske Udenrigsministerium, havde været udset til Leder af den tyske Fredsdelegation. Dertil svarede Sir Eyre Crowe, at dette viste, hvor lidt Tyskerne endnu for-

stod deres Stilling. Hvis han efter alt, hvad der var forefaldet i Amerika, var kommet til Paris som Leder af Fredsdelegationen, vilde han være blevet jaget ud af Byen.

Jeg spurgte om Kejserens Skæbne. »Folket kræver ham udleveret og stillet for en Domstol«, sagde han. »Personlig er jeg af den Mening, at en Kommission bør undersøge alt, fremlægge Akterne for Offentligheden og overlade den Dommen, og at der saa ikke bør foretages mere imod ham. Men jeg tror ikke, at denne Opfattelse vil sejre. Folket kræver med stigende Styrke, at han skal stilles for en Krigsret og dømmes.«

Om Grev Brockdorff-Rantzau sagde han, at han var klogere end Grev Bernstorff, men at det var helt uforstaaeligt, at han sluttede sig til den nuværende Regering. Dette viste tydeligt nok, at der ikke var Tale om en Systemforandring i Tysklands Udenrigspolitik. Derpaa tydede ogsaa Tysklands vedvarende Propaganda i Spanien, Rumænien og andre Lande. I Rumænien havde de Allierede i disse Dage opsnappet Flyveskrifter, som opfordrede til en bolsjevistisk Revolution. Paa enkelte Eksemplarer fandtes det østerrigske Udenrigsministeriums Stempel. Propagandaens Forbindelse med Tyskland var endnu ikke konstateret, men utvivlsomt tilstede. Det var skandaløst, at Tyskland saaledes vedvarende ødslede Millioner ud til den udenlandske Propaganda.

Fuldmægtig Laage-Petersen havde Dagen før meddelt Delegationen, at han under en Samtale med Englænderne havde faaet det Indtryk, at man fra Ententens Side paatænkte at ordne Sagen saaledes,

at der maatte afsluttes en dansk-tysk Traktat vedrørende Afstaaelsen. Jeg spurgte under Henviisning hertil Sir Eyre Crowe, om der laa noget til Grund for denne Meddelelse. »Nej«, svarede han, »det kan der ikke være Tale om. Der foreligger Præcedens i Venetiens Afstaaelse til Frankrig. Sagen vil blive ordnet paa denne Vis. Der vil ganske vist foreligge en Række Enkeltheder, som maa ordnes, men som ikke kan optages i Fredstraktaten. Derfor vil det blive nødvendigt, at der nedsættes særlige Kommissioner, som ordner dem. Disse Kommisioners Nedsættelse bestemmes i Fredstraktaten.«

Efter Middagen hos Englænderne tog Andreas Grau og jeg ud til Professor Verrier, hvor vi fandt et talrigt Selskab, deriblandt alle Delegationens øvrige Medlemmer. Verriers Hustru, Sønner og en Datter var tilstede. Modtagelsen var meget hjertelig. Jeg fik imidlertid ikke talt meget med ham ved denne Lejlighed, da Alexander Foss straks trak mig ind i Professorens Arbejdsværelse for at læse en Artikel om Kanalspørgsmaalet i »Le Temps« for mig. Artiklen var tydeligt nok stærkt paavirket af min Samtale med Herbette hos Franz von Jessen. I Selskabet traf jeg atter Madame de Quirielle og vekslede nogle Ord med hende.

Onsdag, den 12. Marts 1919.

Da Fredsdelegationen for et Par Dage siden af lagde et Besøg i Versailles, kunde Alexander Foss, Neergaard og jeg ikke deltage i Turen, fordi vi var optaget af vigtige Forretninger. En dansk Mand, Købmand Davidsen, havde nu stillet os sin Bil til Raadighed til en Tur til Versailles, som skulde foregaa i Dag. Neergaard blev imidlertid forhindret i

sidste Øjeblik, fordi han sammen med Dr. Munch skulde deltage i en Sammenkomst med Lord Robert Cecil for at drøfte Danmarks Stilling til Folkenes Forbund. Alexander Foss og jeg tog derfor ene afsted og havde en dejlig Tur. Vi kørte gennem St. Cloud, saa Udsigten over Paris fra Terrassen og ankom til Versailles ved 10-Tiden, hvor vi hørte, at Slottet først var aabent fra Klokken 1. Vi spadserede da et Par Timer i den herlige Park, spiste derefter Frokost i Byen og besaa senere Slottet. Der var under alt dette rig Lejlighed til at udveksle Meninger om udenrigske og hjemlige politiske Forhold. Jeg fandt Alexander Foss vel informeret paa alle Omraader. Vi kom hjem ved 4-Tiden. Under vor Fraværelse var Krigsfangesagen blevet fremmet videre. Der var blevet arrangeret en Visit hos en General, der havde med Fangevæsenet at gøre, og jeg skulde have været derhen sammen med Dr. Munch og Professor Verrier. Da Nis Nissen tog derhen i mit Sted, havde jeg dog ikke forsømt noget.

Om Aftenen gav Delegationen en Middag for Kammerherre Bernhoft, Legationsraad Engelsted med Frue, Pressechef Krabbe, H. V. Clausen med Frue, Franz von Jessen, den norske Gesandt Baron Wedel-Jarlsberg, Professor Verrier og Frue, Hr. og Fru de Quirielle, Bankdirektør Prior — jeg husker i Øjeblikket ikke flere. —

Dr. Munch bød Velkommen og erklærede, at der ikke skulde holdes Taler. Den norske Gesandt tillod sig dog straks den Bemærkning, at det var meget tvivlsomt, om dette Forbud vilde kunne overholdes. Senere brød han det og talte for Sønderjyderne og Sønderjylland. Jeg fulgte hans Eksempel og rette-

de først en Tak til de nordiske Folk for den Sympati, de havde vist os, og som Taleren havde givet saa varmt Udtryk. Dernæst takkede jeg Kammerherre Bernhoft, til hvem jeg rettede nogle hjertelige og anerkendende Ord, og endelig rettede jeg en Tak til Frankrig og de tilstedeværende Franskmænd, idet jeg sluttede med et: Leve Frankrig. Kort efter hævedes Bordet, men vi blev endnu længe sammen og havde det meget hyggeligt.

Torsdag, den 13. Marts 1919.

Oprud fra Paris. Vi tog afsted ved Middagstid. Den danske Legation og andre Danske, deriblandt Franz von Jessen med sin lille Soldaterpige var mødt paa Banegaarden for at tage Afsked med os. Vi fik overrakt Blomster, og jeg modtog som Gave fra Oberstinde Andersen en dejlig Silkefane. Vi kørte derefter i Pullmanvogn til Boulogne ad samme Vej, som vi var kommet til Paris, men denne Gang i straalende Solskin. Overfarten Boulogne-Folkestone gik let. Der var Mængder af Officerer og uniformerede Damer ombord. Vi spadserede først paa Dækket, men da det blev koldt, bænkedede vi os i Kahytterne, hvoraf to udelukkende var stillet til vor Disposition. Landgangen i Folkestone gik ligeledes glat. Vore Pas blev eftersat og fundet rigtige. Derefter rejste vi videre i Pullmanvogne. Vi ankom til London ved 10-Tiden og blev modtaget paa Banegaarden af Hr. Synge, en høj Embedsmand i Udenrigsministeriet, og af den danske Gesandt, Kammerherre Castenskiold, som førte os til Vogne, der stod rede til at køre os til Carlton Hotel, hvor vi fik Værelser anviste.

Fredag, den 14. Marts 1919.

Da vi om Morgenen kom ned fra vore Værelser, blev det meddelt os, at Regeringen havde stillet 3 Biler til vor fri Disposition. Vi 4 Sønderjyder kørte om Formiddagen en Tur ud gennem Byen og tilbage gennem Hyde Park. Derefter samledes Delegationen til en fælles Frokost paa Carlton Hotel. Om Eftermiddagen foretog vi atter en Køretur, denne Gang forbi Tower, Parlamentet og rundt i Byen. Om Aftenen Klokken 7^{1/2} gav Etatsraad Andersen en Middag, hvortil foruden Delegationen Kammerherre Castenskiold og Direktør Madsen-Mygdal var indbudt. Ved Kaffen havde jeg en længere Samtale med Kammerherren, af hvem jeg fik et godt Indtryk.

Lørdag, den 15. Marts 1919.

Om Formiddagen kørte vi en Tur i Byen. Efter Frokost blev vi Klokken 1 modtaget i Udenrigsministeriet af Lord Curzon. Etatsraad Andersen, som tydeligt nok stod paa en meget fortrolig Fod med Lorden, fortalte mig bagefter, at han havde lært ham at kende for mange Aar siden, da han som ung Mand var kommet til Siam. Senere havde han truffet ham som Vicekonge i Indien. Lord Curzon er en høj, smuk Mand med et fint, glatraget Ansigt, let skaldet paa Isen med langt Haar strøget ned bag Ørerne og i Nacken. Mest paafaldende var hans rolige, forskende Øjne. Vi blev forestillede af Etatsraad Andersen. Han gav os alle Haanden og hilste os med et: How do you do. Derefter satte vi os i en Rundkreds om hans Skrivebord, Etatsraaden nærmest i en Lænestol. Det meste af Tiden førte han Ordet. Lorden ønskede os til Lykke med, at vi nu atter kom tilbage til Danmark. Vi bukkede og takkede. Efter 10 Minutters Forløb var

Audiensen forbi — en engelsk Udenrigsminister har meget at gøre — og Lorden gav os atter Haanden til Afsked.

Vi kørte hjem til Hotellet, klædte os om og gik Klokkeren 3 med Etatsraad Andersen i Spidsen til det kgl. Slot, hvor Dronning Alexandra vilde modtage os i Audiens.

I Forhallen blev vi modtaget af en ældre Hofdame, som kunde tale lidt dansk, derpaa kom en meget gammel, krumbøjet Hofmand, støttende sig til en forsvarlig Stok. Han drog Etatsraad Andersen og Alexander Foss i Samtale. I Hallen var der opstillet Buster af Kong Christian IX og Dronning Louise. En høj Officer, ældre Mand i Khakiuniform og meget umilitærisk i sin Holdning sluttede sig til. Saa gik Turen til de indre Gemakker. Etatsraad Andersen blev først kaldt ind, derpaa den danske Delegation og tilsidst vi 4 Sønderjyder. Jeg blev ved min Indtræden af Etatsraad Andersen forestillet for Dronningen, som drog mig ind i en Samtale om Forholdene. Hun var desværre meget tunghør, talte noget stivt med engelsk-tysk Akcent, men ellers korrekt Dansk og udtrykte sin store Glæde over, at vi kom tilbage til Danmark. Dronningen udtalte samtidig Haabet om, at Ejderen atter maatte blive Danmarks Grænse. Hendes varme Følelser og Troskab mod Danmark og hendes store Pietet overfor Forældrene og hele den kgl. Slægt var rørende. Mens jeg stod og talte med Dronningen, hørte jeg gentagne Gange Etatsraad Andersen sige til Prinsesse Victoria, der stod lige bag ved mig: »Nu maa De tale Dansk, Prinsesse Victoria, nu maa De tale Dansk, der er flere af Delegationen, som ikke kan tale Engelsk«. »Jeg kan ikke, jeg taler saa

daarligt«, svarede Prinsessen hver Gang. — Etatsraaden følte sig ogsaa her som hjemme. Han blev behandlet som en gammel kær Onkel. Vi maatte alle indskrive vore Navne i en Bog, som Dronningen lagde frem. Hun førte mig hen til et lille Bord, hvorpaa der stod forskellige Miniaturer og Antikviteter, som hun havde arvet efter sine Forældre og andre kære Slægtninge. De havde aabenbart meget stor Værdi for hende som Slægtsminder. Under Samtalen fik jeg blandt andet Indtryk af, hvor afholdt Prins Hans havde været ved det engelske Hof. Efter en halv Times Forløb trak vi os tilbage. Baade Dronningen og Prinsesse Victoria rakte os Haanden til Afsked.

Søndag, den 16. Marts 1919.

I 4 af Regeringen til vor Raadighed stillede Biler foretog vi en overordentlig interessant Biltur til Windsor og Maidenhead. Jeg tog Plads hos Chaufføren for bedre at nyde Udsigten og fik af hende, det var en Dame, Besked om et og andet under Farten. Turen førte os gennem dejlige frugtbare Egne ind i de store engelske Parkanlæg med herlige gamle Ege, som omgiver Windsor. Vi kørte ind paa Slotspladsen og blev yderst høflig modtaget. Vor Ankomst var ventet, og vi blev ført omkring i de prægtige Repræsentationslokaler, hvor der var store Billedgallerier med mange fremragende Kunstværker. Derpaa spadserede vi i Haven og beundrede den 3 engelske Mil lange snorlige Alle, der fra Haven førte ud gennem den herlige Park. Etatsraad Andersen fortalte, at han sidste Sommer havde været Gæst hos det engelske Kongepar herude, hvor det levede under meget borgerlige Forhold. Fra Windsor kørte vi videre gennem her-

lige Parker og Skove til Maidenhead, hvor vi spiste Middag. Ved 4-Tiden var vi atter tilbage i London efter at have tilbragt en herlig Dag.

Mandag, den 17. Marts 1919.

Delegationen var indbudt til Frokost i den danske Klub, men Nis Nissen og jeg forvildede os i Byen og kom derfor ikke med. Klokkeren 5 var vi indbudt til The hos Kammerherre Castenskiold, hvor den danske Koloni i London var samlet. Jeg stiftede her flere interessante Bekendtskaber, deriblandt med Skibsreder Sir William Petersen, som har været engelsk Statsborger i 40 Aar og betragtes som den rigeste Dansker derovre. William Petersen fortalte mig, at han havde været en personlig Bekendt af Lord Kitchener, om hvem han i en længere Samtale fortalte mange interessante Træk. Gesandten bød os velkommen. Han havde kort Tid før haft Besøg af 4 sønderjydske Krigsfanger og meddelte os det Indtryk, deres Fortælling havde gjort paa ham. Jeg tog derefter Ordet og bragte Englænderne en Tak for deres udmærkede Bistand og for den Venlighed, hvormed de havde modtaget os. I min Tale fik jeg endvidere Lejlighed til at udtale min Glæde over det stærke Sammenhold, som vi havde fundet mellem Danskerne i England, et lignende Sammenhold havde vi ikke fundet i Paris. Men dette hænger maaske sammen med, at Danmarks livlige Handelsforbindelse med England har skabt en fast bosiddende Koloni i London, medens Danskerne i Paris mere er Fugle paa Træk.

Tirsdag, den 18. Marts 1919.

Vi afrejste i Pullmanvogne fra London til Newcastle og gik ombord i Det Forenede Dampskibssel-

skab's S/S »Moses Melchior«. Ved 1-Tiden kastede vi los og gik ned ad Floden. Det var en dejlig Nat. Vi spadserede en Times Tid paa Dækket og gik saa til Køjs. Ud paa Morgenen blæste det stærkt op, og da vi stod ud i Vesterhavet, havde vi en Brandstorm. »Moses Melchior« var sammenlignet »Fionia« en lille Skude som arbejder svært i Søerne. Paa de to Etatsraader nær blev vi derfor i Køjerne hele Dagen.

Torsdag, den 20. Marts 1919.

Stormen lagde sig, og Søen blev roligere. Jeg gik allerede op paa Dækket om Formiddagen, og lidt efter lidt blev Selskabet atter fuldtalligt. Ud paa Eftermiddagen fik vi Norges Kyst i Sigte. Efter at Mørket var indtrådt, saa vi Hirtshals's Fyr og ved Midnatstid passerede vi Skagen. Vi passerede talrige svenske Fiskerkvaser, som havde Lanterne tændt. Fyrene blinkede, Himlen var stjerneklar, og vi saa et herligt Nordlys, som sendte Straalebundter helt op til Zenit.

Fredag, den 21. Marts 1919.

Vejret var nu blevet godt. Vi passerede Anholt og gik i Magsvejr ned over Kattegat. Det klarede mere og mere op, og i herligt Vejr stod vi ned ad Sundet. Ud paa Eftermiddagen naaede vi København. Da vi løb ind i Havnen, saa vi fra Dækket Kongen, Dronningen og en af de unge Prinser ved Anløbsstedet. Vi steg i Land. Kongen hilste straks paa Etatsraad Andersen og de andre Herrer, som han kendte. Etatsraaden forestillede os derefter for Kongen, som vekslede nogle Ord med os. Vi tog derefter til vore Hoteller og mødtes senere i Udenrigsministeriet for at aflægge Beretning.

Det havde været vor Hensigt at rejse hjem om Søndagen, men Fredsdelegationen blev tilsagt til Audiens hos Kongen om Mandagen. Vi blev derfor i Byen Mandagen over. Kongen hilste meget hjerteligt paa os og udtalte sig bevæget om sin Bedstefader og hans Fortællinger om Sønderjylland, der tidligt havde gjort et dybt Indtryk paa ham. Han udtalte overfor mig, at den Tid nu forhaabentlig endelig var forbi, da man mistænkte Kongehuset for at være tysksindet. Hans Bedstefader havde i sin Tid lidt meget under denne Mistanke. Jeg svarede, at al Mistanke i den Retning sikkert forlængst var fjernet, og at vi tværtimod under vor Berøring med Kongehusets Medlemmer i Paris og London havde faaet det stærkeste Indtryk af den rørende Kærlighed, hvormed Kong Christian IX's Børn og Børnebørn omfattede Danmark.
